

„KORHELY” LENGYEL JÁNOS: LYUKKAL BÉLELT ZSEBEM, AVAGY HOGYAN ÍRJUNK ANGOLOKAT? AFORIZMÁK C. MŰVÉRŐL* – JÓZAN MŰÍTÉSZI SZEMMEL

Karcsú aforizma-könyve (alig több mint száz oldal) kétségtelenül új színnel gazdagította Lengyel János írói palettáját.¹ Bevezetőjében szerzőnk azt írja, e könyvet olvasva jól szórakozunk, így jelezvén a műfaj azon változatát, amelyet művelni kíván, nevezetesen az aforizmakönnyű, szórakoztató válfaját. A klasszikus értelmezések szerint az aforizmakollekciók mint rövid, velős, olykor paradox formában megfogalmazott gondolatok gyűjteményei kategorizálhatók, és igen sokféle igényt elégíthetnek ki (szórakozásvágy, kultúr-történeti érdeklődés, emberismeretünk elmélyítése, önmagunkhoz és ember-társainkhoz való viszonyunk harmonizálása, erkölcsi célzat, etikai elvek érvényesítése, mentálhigiénés eszköz, stb.). Másfelől szerzőnk alkotó kísérlete az aforizmával mint sajátos nyelvi képződménnyel pontosan jelzi e műfaj nyilvánvaló élenkülését napjaink irodalmi életében², azaz Lengyel János műve jó ütemben, „időbe töltve” érkezett (hogyan utóbbi könyvének címét idézzük).

De ha nem feledjük, hogy az antikvitástól máig, azaz évezredek átível e műfaj története, akkor nem „trendiségéről”, hanem egy hagyomány továbbéléséről beszélhetünk, és ennek mérföldkövei, fémjelei olyan kiemelkedő alkotások és egyéniségek, mint az antik világ görög és latin bölcselői, Hermész Trimegisztosz, Diogenész, Cato, Marcus Aurelius (az *Elmélkedések* c. kötete harminckét aforizmát tartalmaz), később az auctorok, majd Kempis Tamás, Montaigne, La Rochefoucauld, Oscar Wilde, stb. E műfaj tehát tagadhatatlanul hozzátartozik civilizációnkhoz, sőt bizonyosan túlmutat azon, elég csak Kung Fu-ce, Lao-ce tanításaira, vagy egyéb civilizációk filozófusaira, illetve bölcselőire utalnunk.

Jelenkorunk említett műfaji változásainak bizonyos, itt nem részletezhető irodalomszociológiai okai vannak: a „realista” nagyregény, a nagy történetek

* A szerző magánkiadása, 2009.

korszaka lezárult, és olyan műfajok kerültek előtérbe, mint az abszurd dráma, a groteszk novella, a „rémmesék”, az Örkényi egypercesek és nem utolsósorban számos avantgárd és más modern pl. szürrealista alkotások. E két utóbbi irányzat különös hatása érezhető a magyar poétikán is – Tandori Dezső, Tolnai Ottó vagy Juhász Ferenc költészetén, korábban pedig Nagy Gáspárén.

Az élenkülő aforizma-kultusz e folyamatba illeszkedik, és ebben a keretben kell értékelni Lengyel János művét is, mely elsősorban nyelvi-stiláris vonatkozásban vizsgálendő, hiszen szerzőnk nyelvi bravúrok sokaságával alkotta eredeti hangnemű, egyedi (helyenként túlzottan egyénített) aranymondásait. Összességében véve írásművét, „stílusban” igen bővelkedő könyvet vehet kezébe és élvezhet a figyelmes olvasó, egyszersmind próbára teszi őt, hiszen műveltséget és tájékozottságot feltételez az aforizmákkal együttjáró előfeltevések megértése, értelmezése (Umberto Eco kifejezésével, az előfeltevések univerzumával kell ismerkednie³).

Lengyel János elsődleges stíluseszköze a paralelizmus, azaz gondolatait szellemes ismétlésekkel, átfogalmazásokkal árnyalja (pl. Ahol erény az ármány, ott bűn az igazság – Az igazság sosem lehet bűn, de aki igazat mond, könnyen megbűnhődhet érte). Gyakran él szerzőnk az oppozíció eszközével is (pl. Az a legrosszabb, ha nem tudjuk eldönteni, mi a legjobb). Szívesen alkalmaz továbbá kiazmust, keresztalakzatot (pl. Mások fájdalmát nem érezzük át, mégis megbotránkozunk, ha miénk nem érdekel senkit; vagy: Ne ragaszkodj mindenáron ahhoz az emberhez, aki nem ragaszkodik mindenáron hozzád).

Írónk nyelvi leleményességére utal, hogy a legcsekélyebb nyelvi elemről is képes „köpetnyi bölcsességet” csiholni (Madarat tolláról: A rigónak is megvannak a maga rigolyái). Gyakori szójátékainak igen előnyös sarjai a kitalációk, sőt néhol a neologizmusok (pl. Amelyik ló szereti a csillogó tárgyakat, az a lószarka). Említendő, de nem feltétlenül az alkotó előnyére, a blaszfémiára hajazó aforizmasor (pl. Keresztény gyógyterápia: Reuma ellen jót tesz egy kis máglyarakás), olykor finom iróniával él (pl. A bűn a szegények sajátossága, a gazdagok legfeljebb megtévednek olykor. Tévedni pedig emberi dolog). Találunk aforizmái között nyers naturalizmust is (pl. Trónviszály: Az erőltetett széklelés székrepedéshez vezet), viszont előnyösnek tekinthető több mondásának (akasztófa)humora.

Ki kell emelnünk ezt a motívumot is: az aforizmairodalom nemes hagyományait folytatja szerzőnk, amikor fókuszba emeli a közéleti-politikai visszasságokat, ilyenformán aktuális érvényt szerez művének (ld. a szégyenségről szóló fejezetet).

A fentiek fényében nem könnyű kijelölni Lengyel János tárgyalt írásművének helyét a klasszikus és jelenkori aforizmairodalomban. Az író önértékelése ellenére aforizmakönyve jóval több, mint szórakoztató olvasmány. Számos ponton azonban problémásnak tűnik a besorolása már csak azért is, hiszen nem kis kockázatot és felelősséget vállalt, amikor egy létező hagyomány továbbéltetését, folytatását kísérte meg. E problémát talán úgy oldhatjuk meg, ha karakteréből, erősen egyénített megfontolásaiból indulunk ki, olyanformán, mint ahogyan ezt Tandori Dezső tette Aforizdió – Aforiz-mák c. kötetében (Scolar Kiadó, Budapest, 2012). A költő aforizmaival és fragmentumaival „egyszerre hangsúlyozza az írás cselekvésjellegét, az irodalom megismerő-szerepét, és mindkettő elsősre atavisztikus karakterén túl, egy mélyen avantgárd irodalomértést,... és mindez a társadalom egy személyes mikrotérre soványodásával együtt van jelen. Ennek szerves, már-már lélegző formáját találja meg az aforizmában”. (Ld. Szabó Marcell műbírálatát, Tiszatáj, 2013/12, 106.o.) Ez a jellegzetes „lengyeliánus” opus különös módon szervesülni látszik szerzőnk alkotói sorsával, a társadalomban betöltött „személyes mikroterével”.

Lengyel János aforizma-könyve olvasótáborának e gondolatokkal kívánok jó szórakozást és lelki-szellemi gyarapodást:

BACSI LAJOS, *nyelvész-filológus*

JEGYZETEK:

¹ (Kis)prózai műveit követően közreadott szociográfiát (*Fallal az arcnak*. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2008), később történeti-szociográfiai tanulmányokat (*Időbe töltve*. 2014) és interjú köteteket (*Halott ember karácsonya*. 2008; *Arc-poeticák*. 2015)

² Ld. Pais István aforizmakollekcióit: *Antik bölcsék, gondolatok, aforizmák*, 1988; *Bibliái érdekességek, történetek, aforizmák*, 1996; A latin szentenciákat tartalmazó *Bölcséletek* c. kötetet (Pro-Book Kiadó, 2008); Miklós István nagyívű összeállítását évezredek gondolatkinéséből *Aforizmák és maximák* címmel (1997); a közelmúltban megjelent *Deutsche Aforizmen* című kötetet Babarczy Eszter fordításában; az angolról fordított szórakoztató kollekciókat pl. az *Állítások meg a Földet*, ki akarok szállni c. kötetet; a francia szólások és aforizmák iránti figyelem egyetemi szintű fenntartását a klasszikus hagyományok alapján, és mindehhez hozzáteljesítjük Hamvas Béla *Anthologia Humana* c. írásműve iránti növekvő érdeklődést is.

³ Ld. Umberto Eco: *Az értelmezés határai*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003. 423-445. o.